

Dette foredrag blev holdt på Nordisk Folkerigsdag i Grästorps 7/8 2004

EU och det Nordiska samarbetet sett ur en isländsk synvinkel

Vad innebär et medlemsskap av EU? Vad är dess natur? Kan det svaras med ett enkelt ord? Jo, det är lett att svara. Dens natur är maktutlämning - utlämning av statsmakt till den nya evropeiska supermakt i Brussel. Island är faktisk ett bra exempel på det maktöverförande som äger rum när en stat kommer til livs.

Av Ragnar Arnalds

Om vi går 150 år tillbaka så fanns der endast dansk statsmakt i Island. Island var en koloni i många århundraden och den danska kung var eneväldhärskare i Island helt upp til 1874. Då fick Island en ny grundlag og Altinget lagstiftande makt men kungen i Köpenhamn hadde vetorätt fortfarande. Trettio år senare fick Island värkställande makt med sin första minister, bosatt i landet. I år firer vi alltså hundra års dagen för Islands hemmasterye.

I året 1918 blev Island en suverän stat med rätten till att bestämma allt annat än utrikesfrågor. Den överste dömande myndighet kom in i landet i form av högsta domstolen. Men det var först i 1944 att Island blev republik med makt och myndighet till att göra kontrakter med andra stater och bestämma landets territorialgräns.

Självständigheten - en oändlig resurskälla

Helt upp till sekelskiftet 1900 stod Island långt bakom de andra nordiska länder ekonomiskt och socialt. Men efter att Islänningar fik makten til att ta beslut om sit näringsliv började strax en jätte snabb ekonomisk utveckling i Island, som ännu är en av

de snabbasta i Evropa. I senare tid har Island uppnått nationalintekt per invånare som är en av de högsta i världen.

Varför? Jo, är det inte självklart, åtminstone för oss här, att det är lättare för en minister eller parlamentsledamot i Island att ta beslut om det som behövs i Island än för en minister eller kommissar som sitter i Köpenhamn eller Brussel, London eller Berlin på 2000 kilometers avstånd? Självständigheten, rätten till att ta viktiga beslutningar för sig själv och sitt land är en oändlig resurskälla.

Den snabba utveckling i Island byggde på friheten till att göra handelskontrakter med andra stater, på rätten till att utvida territorialgränsen omkring fiskebankene och på egen valuta, den isländska krona med en kurs som var i takt med den isländska verkligheten och har hjälpet oss att komma snabbt ur lågkonjunkturer.

Fiskekriger i strid med EU-stater

Island hadde tre mils gräns när republikken blev stiftad. Åtta år senare blev gränsen utvidgad och blev fira mil. Det kostade oss et totalt stopp på vår export av fisk till England som var vår största importör

av isländsk fisk. Den krisen slapp vi igenom med et handelsavtal med Sovjetunionen. All olja och bensin i Island var rysk i lång tid. Vi hadde länge haft Shell och Esso och British Petroleum men dom fik også kjøpa bensin och olja i Ryssland. Det var en skandal.

I 1958 fik vi 12 mils territorial gräns. Den gången skickade Britterna krigskepp til Island till att trygga deras fiskeri mellan 3 og 12 mil. Det var det första såkallade fiskerikriget. Amerikanerna har haft en militär bas i Island från det senaste världskrig och Island var med i NATO från början. Island blev alltså problembarnet i NATO med en NATO-stat som hadde soldater i Island till att beskytta landet - eller så blev sagt - og en andan NATO-stat som angrep isländskt territorium från havet.

Alla de största EU-stater kämpade mot Islands beslutning att beskydda fiskestammarna omkring landet från utslättelse och erkänte endast en tremils gräns. Denna situation uppstod två gånger till: i 1971 när vi fick 50 mils gräns och i 1976 när gränsen blev 200 mil. Island hadde endast två våpen i denna kamp: det ena var små kystbåtar som seglade upp till de britiska trålare och klippte på trådarna från trålnett - en taktik som de britiska krigskepp funno inget råd imot - det andra var egen utrikestjänst och rätten till att ta självständiga beslut.

Om Island hadde ingått i EU sammen med Danmark och Storbritanien - den gången het det the Common Market - så ville Island aldrig ha fått mera än en tolv mils privat territorialgräns. Ennu i dag, 30 år senare, utdelar kommissionen fiskekvoter till medlemsland i området mellan 12 och 200 mil i överensstämmelse med ministerrådets beslut.

EU's supernationalisering

Fördelar och nackdelar av privatisering eller nationalisering är inte på vårt program i dag. Vi känner att EU presser på att allt blir privatiserat, även salg av alkohol från Systembolaget. Men fiskeriet är det enda område var man följer den rakt motsatta kurs. Fisken i havet som svømmer mellan 12 och 200 är faktiskt supernationaliserat och tilldelas sedan gratis till privata bolag, ofta till internationella truster.

I utkasted til de nya grundlag som EU skal få är der en särskild bestämmelse om att bevarelsen av naturresurser inom 200 mils gränsen tillhör EU exklusivt. Og fisken är alltså den enda naturresurs som får den behandling. Det är därför helt klart att med medlemsskap av EU vil Island och Norge förlora rätten till att styra sitt fiske mellom 12 och 200 mils gränsen.

I Island och i Norge hävdar ja-sidan att om vi ger EU makten till att styra fiskeriet så kommer EU att ge oss den rättighet tillbaka på en silverdisk. Och där finns många som tror på den propagandan.

Men det är i det minsta självklart att detta är något som ingen kan påstå med säkerhet. Eventuellt får isländska och norska rederier i början 80-90 % av de kvoter som länderna har haft. Men EU giver inget garanti för framtiden, endast några års „adaption time“. Deri ligger en kolosal risiko som en fiskeri-nation inte kan ta.

I EU är der många som tror att fiskeriproblemet kan lösas preliminärt i en övergångsperiode med en kompensation, i stedet för fiskekvotar som tappas, i form av pengar til rederier och fiskare. Men den slags ideer får ingen tilslutning i Island. Det är fiskeriet som har varit ekonomiens grundval och vi ønsker inte att driva vår viktigaste næringsgren med understöd. Det är en osund metod, økonomisk. Man må

Ragnar Arnalds, medlem af Islands Alting (Folketing/Riksdag/Storting) 1963-1967 og 1971-1999. Finansminister 1980-1983. Ragnar Arnalds er idag leder af den tværpolitiske EU-kritiske tænketank Heimssyn. (Heimssyn betyder „udsigt mod verden“)

også ta med i kalkulationen att som et hypotetiskt medlemsland vil Island betala mycket mera till EU än det får tillbaka. Pengor till att kompensera för fiskerättigheter ville vi i realiteten betala själva. Det är också klart att det isländska skattetrycket blir högre vid EU-medlemskap.

Men det är inte bara rätten till att ge ut kvoter och styra fiskeriet som förloras om vi går in i EU. Den lagstiftande makt var den första statliga rättighet som vi fick efter en lång frihetskamp. Och det är just en viktig del av den lagstiftande makt som vi först av allt ger bort. Sen överlämnar vi til EU den överste dömande myndighet och många grenar av den värkställande makt på löpande band, pengepolitik, handelsavtaler, tullpolitik, till att nämna bara få exempel.

När man ser på Islands frihetskamp och hur våra förfädre erövrade riksmakten, en process som tog mera än ett hundra år, så är det ingen överdrivelse att säga att med medlemsskap av EU vändar man historien om och skickar en stor del av den makt som vi lyckades dra in i landet bit för bit till en destinationsort som igen blir omtrent i 2000 km avstånd, denna gången i Brussel.

Ofta blir det sagt att tilflytning av makt til EU ändrar ingen ting därför att medlemslandet får sin del av den stora makt som samlas i EU's

maktinstitutioner och församlingar. I EU-parlamentet sitter nu 735 representanter från 25 medlemsland, därav kommer 19 från Sverige, 13 från Danmark och 13 från Finland, ialt 45 representanter. Om Nordmän och Islänningar ingår i klubben tillägges 13 plus 5. Tillsammans blir det 63 röster eller 8,5 % av röster i EU-parlamentet.

ministerrådet som är det egentliga EU-parlament är där 321 röst. De tre nordiska EU-land har 24 röster och med Norge och Island ville det bli 34 nordiska röster eller drygt 10 %.

Naturligtvis är det så att i EU gjør man alliancer med andra stater eller partipolitiska grupper. EU styrs först och främst av de största staters maktblocker. Det är maktaxelen Tyskland/Frankrike som leder den intensiva resa i riktning till den nya evropeiska superstat som de hoppas kan tävla med USA på världsarenan.

Norden och EU

Småstaternes ställning i EU i jämförelse till situationen i internationella institutioner är i den mån svagare i EU att när beslut är tagit så bör dom tiga som har en annan åskådning.

Den primära förutsättning för att Norden kan spela en viktig internationel roll är att de nordiska stater är i position och har makt till att framhålla en självständig utrikespolitik.

Faktum är att sedan tre av de nordiska stater gick in i EU hörer vi mindre och mindre i en gemensam nordisk röst. De nordiska stater har alltså mindre samråd sin imellan om politisk ställningstagande i den internationella arena än tilfället var förr i tiden. I FN's generalförsamling eller på konferenser om miljöfrågor eller klimaförändringar är der endast en talman som företräder EU. Representanter från de enkelta

medlemsland håller sig tillbaka.

Man märker att Norge har större och innehållsrikare initiativ på världsarenan än många av de folkrika stater i EU. Jämför den viktiga roll Norge har spelat i Palestina/Israel konflikten och på många andra städer i världen.

Vi i Island märker tydligt hur maktkoncentration i EU har splittrat samarbetet mellan de nordiska stater och vi saknar den kooperation som förr i tiden fanns, till exempel i FN's generalförsamling.

Är Island isolerad?

Men föler så Islänningar sig isolerad. Eller ser en Islänning inte på sig själv som en Evropeer? Den frågan höres ofta nu då EU förespråkare har tillägnat sig Evropa-begreppet. Rörelser i många länder som agiterer för den nya stora evropeiska supermakt kallar sig Evropa-rörelser och från det hållet frågas om Islänningar är verkligen imot Europa!

Island var i århundraden mera isolerad än något annat evropeiskt land. Det var civilisationens utpost i närheten av den okände gräns där världen har sin yttersta enda. Men nu är det blevet et viktigt trafikcentrum mellan to kontinenter.

Island har en liten men effektiv utenriksjänst och femton ambassader. Det räcker bra. Om vi går in i EU behöver vi två gånger så många tjänstemän än vi har i dag i våra ambassader, bara till att sköta våra affärer i de otalige EU-utskott.

Island har många handelsavtaler om tullfrihet med land utan EU. En stat som ingår i EU får inte göra handelsavtaler med andra stater och må avstå de avtaler som redan finns. Det gäller också fiskeriavtaler och det ville bli särskilt olämpligt för land som Island.

EU är en tollunion som har en tollmur mot länder utan EU. I många tilfällen betyder medlemsskap av EU en tullförhöjning på varor från länder

utan EU. Det passer inte för Island att stänga sig inne bakom tullmurar. Island behöver tullfri handel med länder i andra delar av världen.

Utsikt mot Världen

Den islandske Nej-til-EU-rörelse som blev stiftet år 2002 bærer namnet HEIMSSYNN. Det kan översättas till svenska med ordet HEMSYNN, d.v.s: Utsikt mot Världen, med undertiteln: rörelsen för självständighet i Evropasaken.

Vi valte det positiva namnet Heimssynn därför att vi må arbeta imot den propagandan att det att stå utanför EU är negativet på något sätt. Tvärtom är det en viss isolation att låta sig stängas in i en tullunion. EU omfattar inte hela världen. Där är en annan och större värld utanför. Vi vil inte att Island avbryter sin direkta handelskontakt med länder utan EU. Island behöver att bibehålla sit överblick ut til vest och syd och öst och bibehålla alla kontakter som det nu har.

Men är inte Island redan nu inblandad i EU indirekt genom EES-avtalet så att det spelar liten roll om det går hela vägen in? Nej! Där är en stor skillnad mellan att vara i EÖS eller EU. En lag som blir stiftad i EU blir omedelbart lag i alla medlemsländer. Men Island och andra EÖS-stater kan ta sig tid i några år till att studera hur man införar en EU-lag in i landsrätten och har möjlighet att avslå om det tycks absolut nötvändigt ut från landets intresser. EÖS-avtalet omfattar först och främst alla slags teknisk samordning og standardization inom handel och industri men mycket viktiga områder såsom jordbruk och fiskeri, tull, finanspolitik och utrikesområdet ligger utanför.

Demokratien försvagas

Jag har redan lagt vikt vid att i et moderne samhälle spelar rätten, som en suverän stat har till att ta självständiga beslut, ännu en nyckelroll. Men EU-saken må ses ur många andra synvinklar. Med självstyret för ett hundra år sedan fick vi inte bara makten til att ta beslut flyttet fra fastlandet och hem till oss. Vi fik også demokrati och parlamentarisme. Islandsministeren var ansvarlig, både mot Altinget och väljarna som fick retten till att berömma regeringen eller kritisera, stötta dens program och argumenter eller avvisa. Demokratiet började florera i hemmet och på gatan, i restauranger och på arbetsplatsen.

Medlemskap av EU betyder motsatsen: När makten flyttas till baka till ett annat land, var andra språk talas, är där stor fara för att det demokratiska grundlaget försvagas. Valdeltagende i det sista EU-parlamentsval var naturligtvis båda katastrofal och tänkvärd. I Poland röstade endast var femte väljare och i Slovakien kom bara var sjätte väljare med sin röst i valurnan. I genomsnit var valdeltagendet 45 %.

Förklaringen är bland annat olikartad kultur och språk och generalt misnöje med EU men fram för allt det faktum att i EU är der aldrig någon som är ansvarlig mitt emot väljaren för de beslut som tas. Därför ser vi denna intressebrist. Avstånden mellan folk och ledare ökas, valdeltagende förminskas och demokratien försvagas.

Folk önskar inte att mer makt blir flyttat til EU. Men i EU-land är det sällan att folk blir frågat. EU är ett eliternas projekt. Om folket säger nej i en folkomröstning så får det rösta på nytt några år senere, liksom i Irland och Danmark. Nordmän sa nej två gånger och nu talar man öppet om en ny folkomröstning där efter nästa Stortingsval. Men om folket säger ja i

en folkomröstning så frågas det aldrig mer.

Kommer tid och kommer råd

Jag tror att ändå kan man nu märka många tecken som pekar på en viktig ändring i folkets förhåll till EU, åtminstone i den nordvästliga part av vår världsdel. I en meningsundersökelse i Island i början av året 2002 var der 90 % som sagde ja till att Island skulle undersöka villkoren för att bli medlem av EU. Omkring två tredje delar av dom som tok ställning till frågan sa ja till medlemskap, en tredje del sa nej. Dette var en stor överraskelse för oss. Men förklaringen är att vi havde då haft häftigare propaganda för medlemskap en någon gång förr. Det var först og fremmest ledarna för mittenpartierne som startade den propagandan men också en del av näringslivet, särskilt Handelsrådet och Industriförbundet.

I alla europeiska länder som icke är medlemmar av EU finns en rörelse till fördel för medlemskap i form av förklädd propaganda i tv, radio och tidningar, till exempel när utländska ministrar är på besök och blir intervjuet i tv. Det är också lätt att lokka med lägre rentor og billigare matvaror. Euroen uppskattas av flesta människor som en positiv nyhet och EU's utvidgning från 15 till 25 stater är en stark propagandapunkt. Varför så inte att låta sig flyta med strömmen?

Det var klart att vi behövde en stark, organiserat motstånd och starke motargumenter imot den strömmen. Stiftelsen av Heimssyn blev också den viktiga vändpunkt. Heimssyn är en tvärpolitisk organization med en viss balance mellan vänster och höger. Nej-organizationer har ofta haft en tendens till att få en vänster slagsida men vi har strävat efter från början att skapa i Heimssyn en politisk jämvikt. Tillexempel representeras Island's

stora högerparti parti, statministerens parti, i Heimssyn med fremträdande folk som utgör omkring en tredjedel av styrelsen och samma gäller Vänsterpartiet.

Men situationen är intressant i flera länder än Island och Norge. Euroomröstningen i Sverige markerer i viss mån ett tidskifte, en ny epoch, och må se i sammanhang med den starka danska motstånd mot den nya europeiska superstat. I två folkomröstningar har danska väljare sagt det helt klart att de inte önskar mer integration, mer union.

Formanden för den brittiske Conservative Party, Michael Howard, satte på sit program i valkampanjen för EU-parlamentsvalet nu i juni: „I want to see powers returned from Brussel to Britain. - Jag vil se makt lämnat tillbaka från Brussel till Britain.“ Det var ett eko från stämningen bland hans väljare. Men ett annat parti, The British Independence Party bjöd bättre och sopade till sig tillslutning med det program att Storbritannien skal genast lämna EU. Partiet blev det tredje största med knapt 17 % av rösterna. Opinionsmätningar visar också att stor majoritet av de brittiska väljare är nu beredd att slå näven i bordet och motsätta sig både euroen och de nya grundlag för EU.

Olik ekonomi på nordvestkanten

Är det en tillfällighet att just dessa fem EU-skeptiska stater har samma geografiska belägenhet och ligger alla på nordvestkanten av vår världsdel. Det tror jag inte. Det är lätt att påvisa att den ekonomiska konjunktur i dessa fem land är mera eller mindre olik den som man har genomsnittligt i EU.

Låt oss ta till exempel symmetrien i konjunkturer, d.v.s. ekonomisk växt, i de sista 40 år, och ser på några medlemsländer i jämförelse med EU

så visar kärnstaterna i EU, d.v. s. Tyskland, Frankrig och Beneluxländerna en stor symmetri i konjunkturer. För Danmark får vi 63% symmetri, för Sverige får vi 49 % och samma tal för Storbritannien, men bara 7 % för Norge og 5 % för Island.

Om vi tar *handelspriser*, ut och inn, vad man på engelska kallar *terms of trade*, så är symmetrien i ändringar av handelspriser i jämförelse med EU i de sista 40 år: för Danmark 72 % , för Sverige 63 % men bara 12 % för United Kingdom, endast 0,3 % för Island och för Norge 0,0 %. Alltså nästan ingen symmetri hos oss och våra norska vänner.

Förklaringen är dels att Islands, Norges och Sveriges ekonomi är liksom Storbritanniens i långt högre grad än de kontinentala euroländernas ekonomier orienterad mot den dollar dominerade världen, men jo också den att fisken spelar så stor roll i Island och fisk och olja i Norge.

Generellt intresserar folk sig inte så mycket för siffror och ekonomi. Men jag tror att många föler det instinktivt att det är opraktiskt – också för en ekonomisk sammanhang - att bruka samma nummer för alla. Islands ekonomi liksom norsk, svensk och britisk går nu mycket bra men det går sämra ekonomiskt i euroländerna. Det svenska ordspråket säger: Ändra inte ett vinnande lag!

Ivriga EU-tilhängare tycker det aldeles självklart att Island og Norge kommer in i EU - förr eller senare som man ofta säger. Men jag tror att Island och Norge aldrig kommer in i EU. I alla fall värkar det mest sannolikt, sådan som utvecklingen inom EU har varit i de sista åren, att dessa två länder håller sig utanför. Faktiskt erfarer vi nu för tiden ett uppror på nordvestkanten av EU. Deri ligger något okänt som kan bli ödesdigert för den nya superstaten i framtiden.